

Rond een zeshoekig theebusje

In 1959 kwam een zeszijdig theebusje de zilververzameling verrijken. In schildpad op hout zijn zilveren versieringen ingelegd¹, vreemde antieke ruïnes en chinoiserieën. De chinoiserie komt slechts uiterst zelden voor in het Nederlandse zilver. Dikwijls is daarvoor gebruik gemaakt van ornamentprenten, maar tot nu toe is het niet gelukt de voorbeelden voor de Chinese fantasieën of voor de antieke ruïnes te vinden. De stijl komt wel overeen met de vroege datum van rond 1700, waarop dit busje ontstaan moet zijn. Stylistisch is er dus nog weinig omtrent dit theebusje te vermelden, maar wel iets meer over de maker en zijn milieu.

De zilvermerken waaruit gewoonlijk jaar en plaats van ontstaan kunnen worden afgelezen, ontbreken ten enenmale. Maar in de binnenkant van de dop staat gegraveerd: E. W. Voet, Zwolle. Wanneer de zilvermerken ontbreken, kan dit slechts betekenen, dat het theebusje niet voor de verkoop is vervaardigd. De gildebepalingen eisten, dat bij verkoop de merken van jaar en plaats aangebracht moesten worden. Het theebusje is dus waarschijnlijk voor eigen gebruik

¹ De bodem en het schouder-gedeelte zijn van eikehout, de opstaande zijden van beukehout.

gemaakt of voor een directe opdrachtgever, en dat zou aannemelijk maken dat de naam in het deksel die van de zilversmid zelf is.

Was er in die tijd in Zwolle een zilversmid van die naam? In het Overijsselse Museum te Zwolle bevinden zich twee koperen platen van het plaatselijke goud- en zilversmidgilde. Vóór de namen van de leden zijn daarop hun merken geslagen. Jaartallen zijn niet vermeld, maar de volgorde geeft toch enige aanwijzing. Enkele van deze zilversmeden zijn b.v. Johannes van Solingen, die omstreeks 1680 zijn bedrijf uitoefende, Derck Bergh, Henrik Voet, Eusebius Willem Voet en Hieronymus Ten Oever, de zoon van de schilder Hendrik Ten Oever.

De vermelde Eusebius Willem Voet is dus wel zeker de maker van ons theebusje, dat hij helemaal niet onwaarschijnlijk als geschenk voor zijn vrouw heeft gemaakt. De naam Voet was trouwens in verband met de Zwolse kunst al enigszins bekend. Uit diezelfde dagen kennen wij nl. een schilder, Carel Borchart Voet. Vooral schilderijen en tekeningen van bloem- en terrariumstukken zijn van hem bewaard gebleven.

Wanneer wij de namen Eusebius Willem en Carel Borchart lezen, dan valt onmiddellijk op hoe ongewoon deze voornamen zijn. Het zijn bepaald

'deftige' namen voor het Zwolle van die tijd. Er was dus alle reden om na te gaan of de zilver-smid en de schilder misschien familie van elkaar waren. Dit bleek inderdaad het geval te zijn.

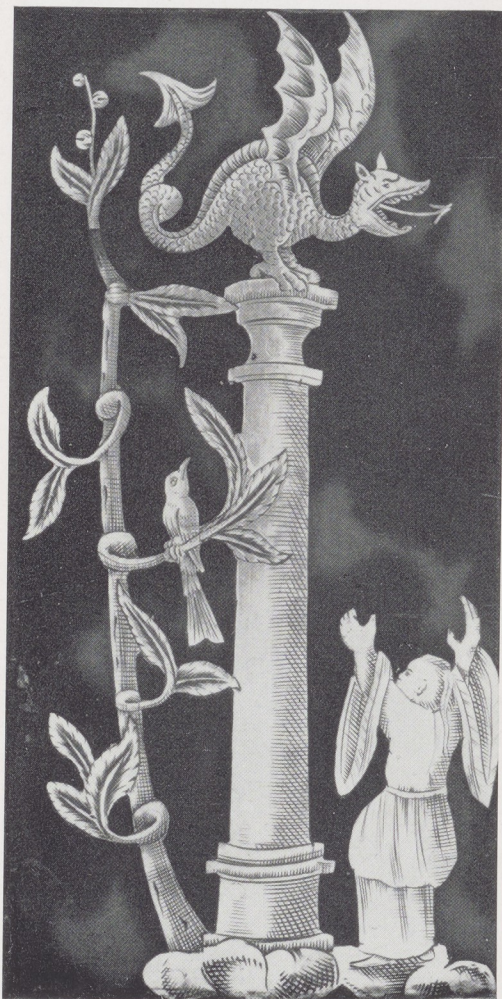
Op de fraaie havezathe Schoonheten onder Raalte woonde in de 17e eeuw Eusebius Borchart Bentinck (1643-1710). In 1670 huwde hij Elisabeth van Brakell. Zij overleed in 1678, maar in 1687 huwde hij nogmaals, nu met Hendrina Schimmelpenninck van der Oye, die hem binnen twee

maanden reeds weer kwam te ontvallen. Eusebius Borchart Bentinck tot Schoonheten werd in 1675 Hoogschout van Hasselt, later van Maastricht en tevens was hij Gecommitteerde ten Landdage in de ridderschap van Overijssel en ter Admiraliteit van Amsterdam (1668). Volgens de Resolutie van Ridderschap en Steden van Overijssel d.d. 24 april 1664, blijkt hij een onechte dochter te hebben, die Sophia Bentinck werd genoemd.

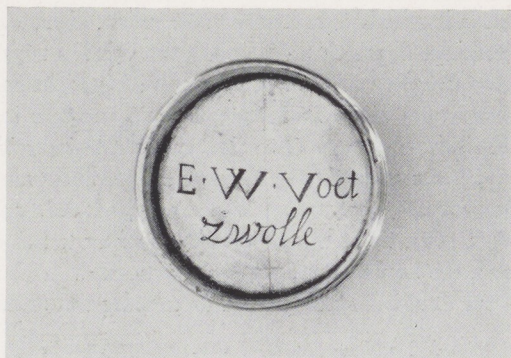
Deze Sophia Bentinck werd de moeder van onze

Afb. 1. Eusebius Willem Voet, Theebusje, Rijksmuseum

Afb. 2. Eusebius Willem Voet, Theebusje, detail Rijksmuseum

Afb. 3. Binnenzijde van het deksel van het theebusje van E. W. Voet

beide kunstenaars, die daardoor aan hun bijzondere voornamen kwamen. Zij was nl. gehuwd met Jan Voet, die schout van Dalfsen was. Dit weten wij doordat zij in 1666 van Raalte naar Zwolle verhuisden. Op Pasen 1666 werden zij met attestatie in Zwolle ingeschreven en op 17 april van dat jaar verkreeg 'Joan Voeth van Antwerpen' het burgerschap van Zwolle, met de toevoeging dat dit recht van burgerschap ook voor

Afb. 4. Carel Borchart Voet, De Surinaamse vogel Pipra Aureola, Rijksprentenkabinet

zijn zonen zou gelden. De doopboeken van Raalte uit die jaren zijn niet bewaard, maar uit het Register van genegocieerde Los- en Lijfrenten weten we, dat Jan Voet toen in 1666 reeds 6 kinderen had, waaronder Hendrik (1654-1737) en onze Eusebius Willem (1660-1719). In Zwolle werden blijkens de doopboeken nog geboren: in 1667 een Carel en in 1671 als laatste de schilder Carel Borchart. In 1688 huwt Eusebius Willem met Cornelia Bergh. Zijn broer Carel Borchart trouwt 8 jaar later te Heino met de zuster van Cornelia: Jacomina Bergh. De naam Bergh doet terug denken aan de koperen gildeplaten waarop immers de zilversmid Derck Bergh voorkomt. Inderdaad blijken Cornelis en Jacomina diens dochters te zijn.

Derck Bergh was een jaar voor de familie Voet in Zwolle komen wonen. In juni 1665 staat in het Lidmaatboek van de Grote Kerk: 'met attestatie aangekomen Derck Bergh Silversmitt ende Geertuyt zijn huysvrou van Gramsberge'. Tenslotte is nog vermeldenswaard, dat op 19 januari 1709 'de Ed. Eusebius Willem Voet tot Suppliatie van hetgeen de groot burgerschap meerder bedroeg als de kleine betaalde f 105,—', daarmee het recht van Groot Burger van Zwolle verwierf. Volgens het Register van Eigenaars en huurders woonde van 1712 tot 1714 in de Diezerstraat te Zwolle in een huurhuis 'Esebius Voet zilversmit'. Hij stierf in 1719. De moeder, Sophia Bentinck, werd de 5e juni 1704 in de Bethlehemse Kerk te Zwolle begraven. Over de schilder Carel Borchart Voet enkele opmerkingen. Het best zijn wij over hem ingelicht door wat Johan van Gool in zijn 'Nieuwe Schouburg der Nederlantsche Kunstschilders' (1750) over hem mededeelt. Allereerst schrijft hij, dat de schilder afkomstig is uit 'een alout geslacht al in de veertiende eeuw, voornamelijk in de Stadt Iperen befaemt'.

Vervolgens deelt Van Gool mede: 'Onze Karel heeft de Tekenkunst bij zijnen outsten Broeder geleert. Dees' Broeder heeft veele jaren Burgemeester te Zwolle geweest, en was vermaert en bekend voor een groot Liefhebber van Flora, en alle soorten van Insecten; zich meesttijts bezig houdende met zaciën en planten om nieuwe zelt-

zaamheden der Nature aen te queeken. Hier door had onze Kunstenaer aenleidinge en lust gekregen, om allerlei bloedeloze Diertjes te tekenen en te schilderen en hunne wonderbaere veranderingen op het naue keurigst na te speuren en, nevens de Planten en Bloemen daer ze op aescden, bij menigte in orde te brengen, en bij een te vergaeren'.

Deze oudste broer was Hendrik. Volgens de gildeplaten was hij óók zilversmid. Evenals hij, combineerde de schoonvader van Eusebius en Carel, Derck Bergh, het vak van zilversmid met het ambt van Burgemeester van Zwolle. Hendrik Voet werd op 23 februari 1737 in de Bethlehemse Kerk te Zwolle begraven.

Het zou te ver voeren om hier de talrijke gegevens over Carel Borchart Voet te vermelden. Maar enkele feiten zijn toch wel kenmerkend. Op zijn 19e jaar trad hij in dienst van Willem Bentinck, 1ste Earl of Portland, de bekende vriend en raadsman van Willem III en de broer van de natuurlijke grootvader van de schilder. Hieruit blijkt dus dat de Voet's nog wel terdege door de Bentinck's als familie werden erkend. Voor een jaarwedde moest Carel Borchart tevens de kinderen van zijn beschermer tekenlessen geven. In de winter trok hij met de familie naar Engeland, in de zomer huisde hij op Zorgvliet bij Den Haag. Ook Willem III begon aandacht voor Voet te krijgen en gaf hem de opdracht een boek met afbeeldingen van rupsen en insecten te vervaardigen. Hij was over het resultaat zo tevreden, dat Voet op zijn kosten naar Suriname mocht reizen om er flora en fauna te bestuderen.

De plotselinge dood van Willem III verhinderde echter dit voornemen. Inmiddels was Voet in ongenade gevallen bij de Earl of Portland. Carel Borchart had nl. de zuster van de vrouw van Eusebius Willem leren kennen en huwde haar in 1696. Van Gool schrijft: 'zij bekoorde hem dermaten, dat hij haer schoon tegen genoeg van zijnen grooten Mecenas, die hem eene andere Staetdame van zijn Hofgezin had toegeschikt, troude'. Na de dood van Willem III was Voet vrijwel brodeloos geworden. Op voorspraak van verschillende groten aan het Hof was de Graaf van Portland in zoverre weer verzoend, dat hij zorgde

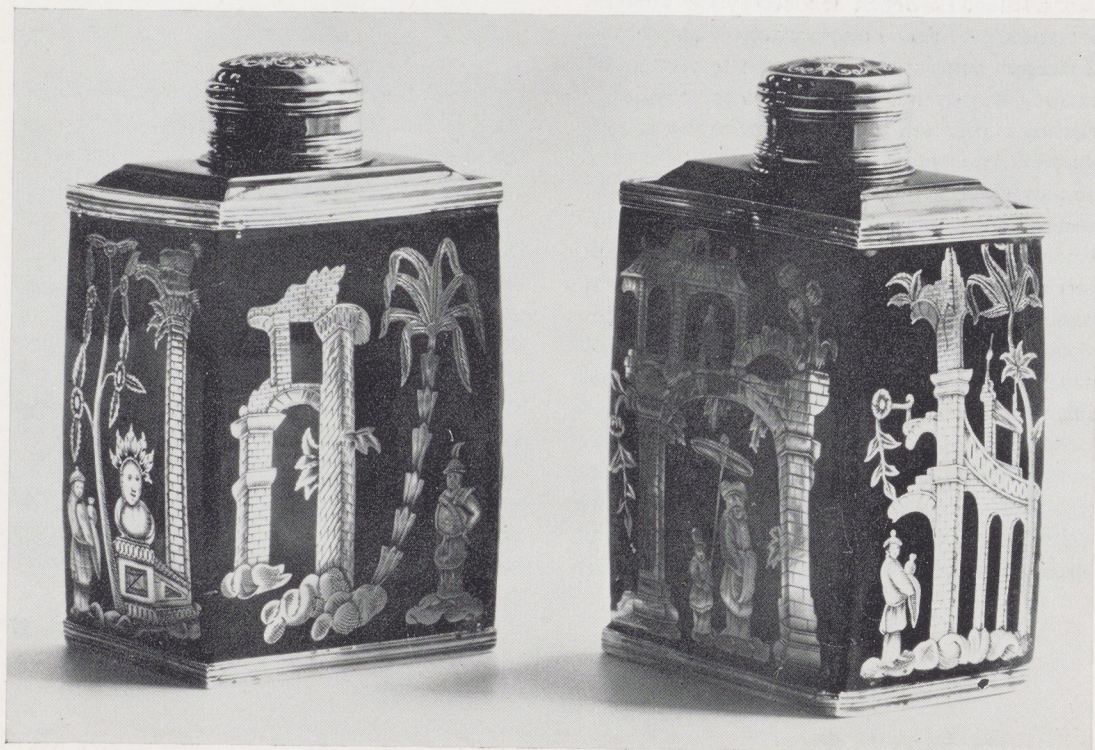
Afb. 5. Nic. Verkolje, Portret van Carel Borchart Voet. Rijksprentenkabinet

dat Carel Borchart commies van de belastingen werd te Dordrecht. Hier heeft hij nog lang geschilderd en getekend. Omstreeks 1715 werd hij echter blind, en door een beroerte gedeeltelijk verlamd. Hij is echter eerst in 1743 te Dordrecht overleden.

Twee van de kinderen van Carel Borchart zijn nog vermeldenswaard, omdat zij zich evenals hun vader en oom bezig hielden met verzamelen van naturalia. Dirck, die Gemeensman van Zwolle was, had een collectie, waarin veel schelpen voorkwamen. Bekender was nog de zoon Johannes Eusebius (1706-1778), die een uitgebreide verzameling van schelpen en insecten bezat. In 1766 gaf hij zijn 2-delige *Catalogus systematicus coleopterorum* uit. Hij was lid van het Dortsche

Afb. 6 en 7. Theebusjes, Kasteel Duivenvoorde, Voorschoten

genootschap: Liefhebbers van Neptunus Cabinet. Op een tweede terrein verwierf hij zich nog groter faam en wel als dichter en schrijver. Van de 150 berijmde psalmen, zoals die nu nog in het merendeel der Nederlandse kerken worden gezongen, zijn er niet minder dan 91 van zijn hand. Zijn zoon Dr. Carel Borchart Voet zette de familie-traditie voort als verzamelaar van vooral insecten en mineralen.

NASCHRIFT Collega Den Blaauwen maakte mij nog opmerkzaam op twee kleine theebusjes, die zich op kasteel Duivenvoorde te Voorschoten bevinden (afb. 6 en 7). De overeenkomst met het hier besproken busje in het Rijksmuseum is zo groot, dat niemand anders dan E. W. Voet de maker van deze busjes kan zijn geweest. Zij zijn echter kleiner en in plaats van zeszijdig zijn ze rechthoekig en enigszins gebombeerde. De dek-seltjes vertonen eveneens grote overeenkomst in opbouw en versiering. De ornamenten op de bovenzijde daarvan zijn geheel gelijk aan die van het grote busje, maar op elk exemplaar bevindt zich in het midden een embleemachtige voorstelling, die mogelijk op een bepaalde familie zou kunnen wijzen. Het zilverwerk is geheel gelijk van stijl en van techniek. Het lijkt zeer wel mogelijk dat de drie theebusjes bij elkaar horen. Het feit dat een dochter van de Earl of Portland, Anna Margaretha Bentinck, in 1701 huwde met Arend van Wassenaar, heer van Duivenvoorde, is veelzeggend. Het zou een aanwijzing kunnen zijn dat niet alleen Carel Borchart voor de Bentincks heeft gewerkt, maar ook zijn broer Eusebius Willem. Wanneer dit zo zou zijn, zou dit ook een verklaring kunnen zijn voor het ontbreken van zilvermerken. De busjes zouden dan namelijk niet voor de handel zijn bestemd, omdat zij dadelijk in opdracht voor de Bentincks zijn vervaardigd.

¹ De heer E. A. Canneman te Den Haag was zo vriendelijke zorg te dragen voor het doen maken van de foto's van de busjes.